

مهمانخانه بزرگ قزوین

مهرزاد پرهیزکاری

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

: پرهیزکاری- مهرزاد، ۱۳۴۹ -

: مهمانخانه بزرگ قزوین / مهرزاد پرهیزکاری.

: تهران: روناس : سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان قزوین، پایگاه میراث فرهنگی

: شهر تاریخی قزوین، ۱۳۸۶ -

: ۲۵۲ ص.

: 4 - 33 - 7587 - 964 - 978

: فیبا

: مهمانخانه قزوین .

: قزوین - آثار تاریخی .

: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان قزوین. پایگاه میراث فرهنگی شهر تاریخی قزوین .

: ۱۳۸۶ پ۴/۷۴۴/۲۱۱۳ DSR

: ۹۵۵/۳۶۲

: ۱۱۶۴۴۲۵

مهمانخانه بزرگ قزوین

مهرزاد پرهیزکاری

پایگاه میراث فرهنگی شهر تاریخی قزوین

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان قزوین

با همکاری انتشارات روناس

مدیر هنری: حسین رحمانی

صفحه آرای: روناس

شابک: ۴ - ۳۳ - ۷۵۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

لیتوگرافی: تیراژه

چاپ و صحافی: بهمن

تیراژ: ۲۰۰۰

چاپ نخست: ۱۳۸۶

حق چاپ برای مولف محفوظ است

ابتدای خیابان سپه (شهدا)، جنب سردر عالی قاپو ۲۲۴۰-۲۲۸۱

ملاصدرا، خیابان صنایع دستی ۳۶۷۹۹۷۵-۲۸۱

میراث فرهنگی از ذخایر غنی فرهنگ و تمدن ایران است که در طول
قرون متمادی کمال یافته است. این ذخایر شامل علوم، هنرها،
سنن، رفتارهای اجتماعی، ... و دیگر وجوه فرهنگی می باشد که همچون
چراغی، روشنی بخش آینده و پایه سربلندی ایران اسلامی است.

مقادیر عظیمی از پیشینه مادی و معنوی میراث یاد شده با گذشت زمان رو به
خاموشی گزیده، و بسیاری نیز در زیر غبار تاریخ پنهان گشته است. برای
استخراج این منابع و دستیابی به اطلاعات پدید نیاز به پژوهشهای
گسترده، عمیق و مستمری باشد.

پایگاه شعر تاریخی فردین، دینۀ خودی و لذت با پژوهش و نشر بنحیانی از
بستر وسیع منابع فردین، ضمن حفظ این میراث گرانجا و اشاعه آن،
زمینه ساز مطالعات آتی باشد.

مهرزاد پرهنرکاری

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه مولف.....	۱۵
سرآغاز.....	۱۷

فصل اول

نام مهمانخانه.....	۲۳
بستر و محیط اطراف مهمانخانه.....	۲۴
مجموعه دولتی و جایگاه آن در شهر.....	۳۱
تاریخ احداث مهمانخانه.....	۴۰
دست اندرکاران ساخت مهمانخانه.....	۴۵

فصل دوم

عمارت مهمانخانه.....	۵۱
حیاط و محوطه مهمانخانه.....	۵۸
تزئینات بنا.....	۶۱
گمانه‌زنی و تهیه نقشه‌های گمانه.....	۷۲
مقایسه تطبیقی.....	۷۸
بازسازی نقشه‌های مهمانخانه.....	۹۴

فصل سوم

۱۰۳.....	سازه مهمانخانه
۱۰۵.....	تاسیسات بنا

فصل چهارم

۱۱۳.....	مبلان مهمانخانه
۱۱۵.....	سالن تشریفات مهمانخانه
۱۱۶.....	امکانات و خدمات مهمانخانه
۱۲۰.....	سرویس غذا
۱۲۲.....	درجه مهمانخانه
۱۲۳.....	ارزیابی مهمانخانه از نگاه مسافران
۱۲۶.....	بهای اتاق و خوراک مهمانخانه

۱۰

فصل پنجم

۱۳۱.....	مدیریت مهمانخانه
۱۳۴.....	نقش مهمانخانه در حکومت سعدالسلطنه
۱۳۹.....	عمارت مهمانخانه نماد قدرت حاکمه در قزوین

فصل ششم

۱۴۳.....	تأثیرات اجتماعی مهمانخانه
۱۴۵.....	تأثیر مهمانخانه بر معماری شهر

فصل هفتم

تخریب مهمانخانه و احداث سبز میدان ۱۴۹

فصل هشتم

منابع تحقیق مهمانخانه ۱۵۳

عکسها ۱۹۶

ضمائم

اسامی سیاحان و مسافرانی که در زمان حیات مهمانخانه (۱۲۹۶ق. تا ۱۳۱۰ش.) از قزوین

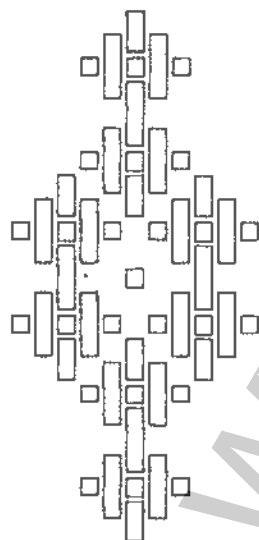
عبور کرده‌اند ۲۱۷

شرح احوال آقا باقر سعدالسلطنه و آقا ابراهیم امین‌السلطان ۲۲۸

نحوه بازسازی نقشه‌های مهمانخانه ۲۳۷

کتابشناسی ۲۴۳

فهرست‌ها (عکس‌ها، نقشه‌ها و جداول) ۲۴۹

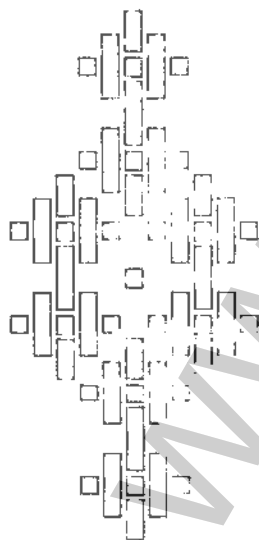

پیشگفتار

اگر ایرانیان را پیشگامان پیدائی میهمانخانه‌ها بنامیم، سخنی به گزاف نگفته‌ایم. آغاز داد و ستد میان مردمان یکجانشین، در پهنه سرزمینی که از پس هزاره‌ها ایران نام گرفت، همزمان بود با نیاز روزافزون به بستر فرود آوردن کالا و آرمیدن بازرگانان و پیشه‌وران. هخامنشیان، نخستین پدیدآورندگان چاپارخانه‌ها و پس از آن کاروانسراها در میانه راه‌های کهن بودند. چنانکه از نام کاروانسرای (کاره‌بان سرای) برمی‌آید، جنگ‌آوران و سپاهیان نیز میهمانان ناگزیر آن بوده‌اند. براساس دست‌نوشته‌های دیوانی بدست آمده از تخت جمشید، چاپارخانه‌ها، جایگاه فرود آمدن پیک شاهی (برید) و جایگزینی اسب تیمارخواه با اسب تازه‌نفس راهوار بوده‌اند و برید از هر خان به خان دیگر چهار فرسنگ می‌پیموده است. باستان‌شناسان در یکی از راه‌های کهن - تخت جمشید به شوش - بیست و دو چاپارخانه را شناسایی کرده‌اند. از چگونگی ساخت آنها چیز زیادی نمی‌دانیم، هر چند به یاری شناخت کاروانسراها، گمان می‌رود این ساختمان‌های میان‌راهی، سده‌های پی در پی دست‌نخورده و با کمترین دگرگونی بر جای مانده‌اند.

اشکانیان و ساسانیان نیز، افزون بر شمار راه‌های باستانی گذشته، راه‌های تازه‌ای به سرزمین‌های دیگر همچون کشور چین گشودند و یا به کمک پیشه‌وران و بازرگانانی شتافتند که برای فروش کالای خود از ایران به آن سوی فرات رهسپار می‌شدند. آئین میهمانداری نیز که به دنبال همین داد و ستدها پدید آمده بود، گونه‌هایی نوین از پذیرائی را همراه خود آورد که یکی از آنها برپای ساختن میهمانخانه‌ها بود.

پس از ظهور دین مبین اسلام و گسترش قلمرو سرزمینهای اسلامی، سنت ساخت کاروانسراها به کشورهای تازه مسلمان انتقال یافت. سرزمینهای پهناور عربی، آناتولی و شمال آفریقا در ایجاد میهمانخانه‌های بین راهی گوی سبقت از یکدیگر ربودند و به فراخور ویژگیهای اقلیمی و مصالح بوم‌آورد هر سرزمین، انواع تازه‌ای از کاروانسراها

بوجود آمدند، از جمله کاروانسراهای دشت، کوهستان و کرانه‌های خلیج فارس که اشکال متفاوتی از پلان و مصالح ساختمانی را به نمایش گذاشتند.

در شهرهای کهن ایرانی، پذیرائی از میهمانان به همان شکلی که در کاروانسراهای بین راهی وجود داشته، رایج بوده است و مدارک باستان‌شناختی بدانها اشارات قابل توجهی دارند. کاروانسراهای درون شهری که در شکل‌گیری بازار به عنوان ستوان فقرات شهرها و بافتهای تاریخی نقشی بسزا داشته‌اند، گاه هسته مرکزی شکل‌گیری شهر نیز بشمار می‌روند؛ چنانکه گرمابه‌ها، مساجد جامع، آب‌انبارها و محلات مختلف از پی رونق تجاری این نوع مراکز، گرد هم بنا شده‌اند.

نظر به تنوع عملکرد کاروانسراها در گذر زمان، پذیرایی هرچه بهتر از مسافران موجب شکل‌گیری انواع نوینی از بناهایی گردید که مختص این کار بود و نام میهمانخانه بر آن نهاده؛ اما کهن‌ترین میهمانخانه ایرانی به سبک نوین، میهمانخانه قزوین می‌باشد که شرح مفصل آن به قلم پژوهشگر توانا آقای مهندس مهرزاد پرهیزکاری در این مجموعه گرد آمده است. هوشیاری و طبع کاوشگر ایشان مطالبی را پدید آورده که پیش از این، مشابه آن را مستند به مدارک مکتوب و یافته‌های ملموس سراغ نداریم. این اثر به نکات ناگفته‌ای از تاریخ معماری ایران در عصر قاجاریه اشاره دارد و بخش مهمی از آگاهیهای قابل اعتنای میراث‌داران فرهنگ این خطه از سرزمین مقدسمان را تشکیل می‌دهد.

دکتر محمد بهرام‌زاده

مقدمه مولف

در طول سه سال زندگی با فکر مهمانخانه قزوین، چنان با این بنا انس گرفته‌ام که حس می‌کنم مدتها در آن زندگی کرده‌ام.

نیاز به آگاهی کافی درباره بناهای تاریخی با هدف حفظ و استمرار سنت‌های معماری، و فرهنگ و مفاهیم زندگی سنتی، برکسی پوشیده نیست و رویکرد شناخت عمیق یک بنا بجای معرفی تعداد کثیری ابنیه (که طبعاً نمی‌تواند مبنای مطالعات بنیادین قرارگیرد) از ضروریات اساسی در حوزه بازشناسی فرهنگ معماری است.

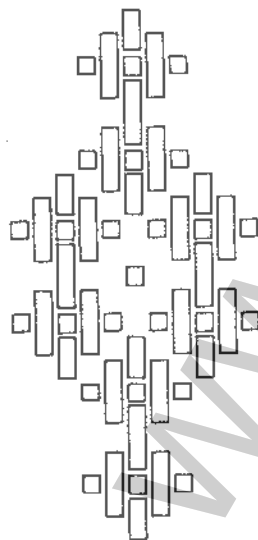
کتاب مهمانخانه قزوین تلاشی است در این راستا. این کتاب حاصل تحقیق و مطالعه در خصوص اولین هتل مدرن ایران است و سعی شده تا تمامی مطالب و مستندات قابل حصول، جمع‌آوری و ارائه گردیده و ابعاد متفاوت آن مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

فکر تحقیق مهمانخانه با مطالعه کتاب ارزشمند "سیر تاریخی بنای شهر قزوین و بناهای آن"، ایجاد شد. در ابتدا وجود مدارک و مستندات کافی متصور نبود. وجود چند صفحه مطلب و تعداد محدودی عکس نمی‌توانست آینده روشنی را رقم زند. بخصوص که یکی از اهداف این تحقیق بازسازی نقشه‌های مهمانخانه بود.

ادامه تحقیق و پی‌گیری‌های مستمر، بتدریج ابعاد پنهان مهمانخانه را روشن؛ و دستیابی به متون بیشتر و انجام عملیات گمانه‌زنی، امکان تحلیل و نتیجه‌گیری را میسر نمود.

نظرات سودمند شادروان دکتر باقر آیت‌الله‌زاده شیرازی، دکتر ناصر نوروززاده چگینی و دکتر کامران صفامنش در بخشهایی از پروژه راهگشای مشکلات من بود؛ که بدین وسیله از ایشان کمال قدردانی را می‌نمایم.

همچنین از بذل توجه خاص جناب آقای دکتر بهرام‌زاده ریاست محترم سازمان استان و تمامی کسانی که در این راه مشوق من بوده و مرا یاری نموده‌اند به‌ویژه اعضای محترم هیأت راهبردی پایگاه، جناب آقای مهندس محمدزاده، جناب آقای رضاپور، آقای

ارجمندی، آقای پورزال، خانم جبرئیل زاده؛ و خانواده عزیزم که بدون همراهی ایشان
انجام چنین کاری امکانپذیر نبود، صمیمانه سپاسگذارم.
و خدا را شاکرم که این دفتر به انتها رسید

۲۱ مهر ۱۳۸۶ - اول شوال ۱۴۲۸